Mindaugas Pilkauskas,
Giedrė Piličiauskienė,
Kęstutis Peseckas

Vilniaus gatvė 24

Vykdant gyvenamojo namo su ūkiniais statiniais statybos darbus KKRD buferinės apsaugos zonos teritorijoje Vilniaus g. 24 (Širvintų r., Kernavės sen.), apie 777 m² dydžio teritorijoje mechanizuotai nukasus paviršinį žemės sluoksnį, KKRD archeologai pastebėjo ir fiksavo galbūt archeologinius objektus (tamsaus grunto dėmes šviesiame smėlyje) su aplink aptinkamais geležies šlako ir keramikos fragmentais.

2019 m. birželio–liepos mėnesiais iškasti 4 šurfai po 1 m², detaliai ištirtas 217 m² plotas ir išgręžti 43 gręžiniai. Tyrimų metu surinkta 961 keramikos šukė, 10 kg molio tinko, 5,4 kg geležies šlako, taip pat atlikta gyvūnų kaulų ir medienos anglių rūšinė analizė. Žvalgomųjų ir detaliųjų tyrimų plotuose fiksuotas išlikęs kultūrinis sluoksnis ir 20 įgilintų archeologinių struktūrų.

Sklypo Vilniaus g. 24 teritorija nežymiai žemėja R kryptimi. Sklypas apaugęs prižiūrima žole, krūmų ar medžių nėra. Sklypo PR kampe yra nedidelis tvenkinys, apaugęs nendrėmis ir kita vandens augalija. Prieš archeologinius tyrimus sklype numatytų pastatų vietose buvo nukastas 30–50 cm storio paviršinis žemės sluoksnis ir supiltas prie nukasto ploto PR kampo. Nukastoje vietoje supiltas atvežtinis gruntas (priemolis), visiškai užpildęs nukastą plotą, išskyrus PR dalį, kurioje paliktas apie 63 m² (9x7 m) neužpiltas plotas.

Pagal istorinius XIX a. – XX a. pradžios žemėlapius šioje miesto dalyje nebuvo užstatymo (1, 2 pav.). Nuo XIX a. pradžios tirto sklypo vietoje nėra užstatymo, vaizduojamos

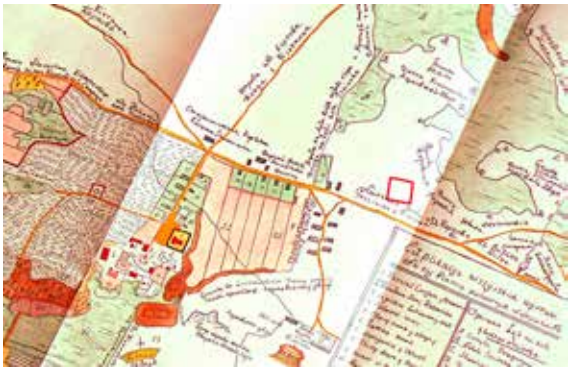

1 pav. Kernavės miestelio plano fragmentas 1809 m., raudonai pažymėta tirto sklypo vieta. M. Pilkausko brėž.

Fig. 1. Part of an 1809 map of Kernavė. The investigated plot is marked in red

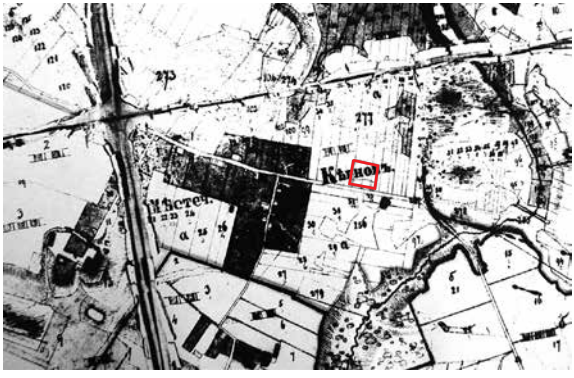

2 pav. Kernavės miestelio plano fragmentas 1847 m., raudonai pažymėta tirto sklypo vieta. M. Pilkausko brėž.

Fig. 2. Part of an 1847 map of Kernavė. The investigated plot is marked in red

tik pievos arba dirbami laukai. XVI a. rašytiniuose šaltiniuose fiksuota Pragarinės pelkė (dabar Kernavės ežeras) kartu su aplinkinėmis pievomis iki kelio, vedančio į Vilnių, priklausė bažnyčiai. XVII a. I pusėje Kernavės klebonas bylinėjosi su dvaro valdytoju dėl užgrobtų

3 pav. Šurfo 1 R siena. M. Pilkausko nuotr.

Fig. 3. The E wall of test pit 1

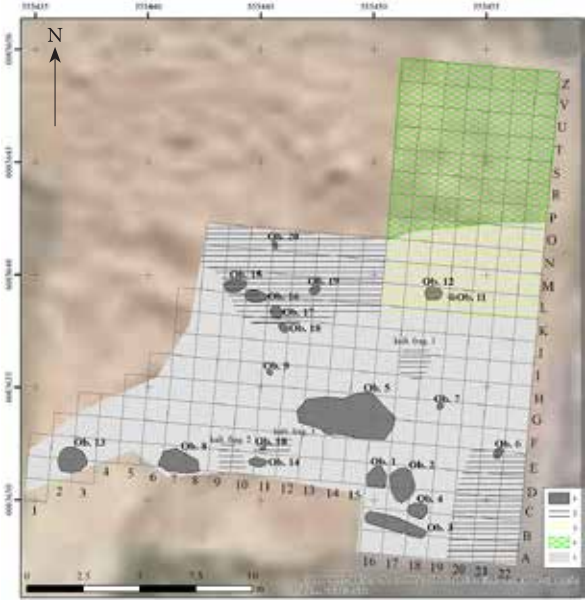

4 pav. Archeologinių tyrimų perkasa Vilniaus g. 24: 1 – archeologiniai objektai; 2 – kultūrinio sluoksnio paplitimas; 3 – suardytas kultūrinis sluoksnis; 4 – atidengtas, tačiau netirtas kultūrinis sluoksnis; 5 – perkasos plotas, ištirtas iki įžemio. M. Pilkausko brėž.

Fig. 4. The investigation at Vilnius St. 24. 1 – archaeological objects; 2 – cultural layer; 3 – destroyed cultural layer; 4 – exposed but unexcavated cultural layer; 5 – fully excavated area

žemių, taip pat minimos pievos nuo tvenkinio iki kelio (Baliulis A., Iš Kernavės praeities, *Musninkai. Kernavė. Čiobiškis. Lietuvos valsčiai*, t. 13, V., 2005, p. 153–172). Tirta vieta turėtų pakliūti į aprašytą teritoriją, taigi ir tuomet buvusios pievos be užstatymo.

1987 m. A. Luchtanas šalimais esančioje sodyboje (Vilniaus g. 20) ištyrė 71 m^2 plotą, fiksavo 20–30 cm storio XV–XVII a. kultūrinį sluoksnį su jam priklausančiais radiniais. Taip pat rasti XVI–XVII a. pastato akmeniniai pamatai ir koklinės krosnies likučiai. Objektas interpretuotas kaip buvusios smuklės liekanos (*ATL 1986 ir 1987 metais*, 1988, p. 137–142). 2011 ir 2013 m. vykdyti žvalgomieji ir detalieji tyrimai bei žvalgymai Kernavės miestelio vandens ir nuotekų įrengimo vietose. Netoli sklypo Vilniaus g. 24 kasti du šurfai (73 ir 76). Šurfe 73, 15–50 cm gylyje fiksuotas tamsiai pilkos žemės sluoksnis, kuriame surastos ir inventorizuotos 3 buitinės keramikos šukės. Smėlio įžemis pasiektas 45–55 cm gylyje. Šiame šurfe įžemyje fiksuotas 40x37 cm dydžio, 41 cm gylio objektas 1, užpildytas pilka žeme be radinių. Šurfe 76 fiksuotas 20–25 cm storio pilko maišyto grunto sluoksnis, po kuriuo 30–35 cm gylyje buvo smėlio įžemis (*ATL 2011 metais*, 2012, p. 389–392; *ATL 2013 metais*, 2014, p. 303–309). 2012 m. D. Baltramiejūnaitė tarp sklypų Vilniaus g. 23A ir 25 ištyrė dešimt 1 m^2 dydžio šurfų, kuriuose neaptiko jokių archeologiškai vertingų radinių (*ATL 2012 metais*, 2013, p. 664.). Jų nerasta ir 2014 m. G. Motuzaitės-Matuzevičiūtės Keen žvalgytose duobėse 157–161 (*LIIR*, f. 1, b. 7024).

Išlikęs archeologinis kultūrinis sluoksnis fiksuotas šurfe 1 (3 pav.), detaliųjų tyrimų plote (perkasoje) ir gręžiniuose. Jį galima išskirti į 2 dalis: pirmoji stratifikuota, aukštesnėje tyrimų plotų dalyje (šurfe 1, perkasos Š dalis ir gretimi gręžiniai), antra – homogeniška, labai humu-

singa, žemesnėje tyrimų vietoje (perkasos PR dalyje ir gretimuose gręžiniuose). Abiejose kultūrinio sluoksnio dalyse rasti chronologiškai ir tipologiškai tapatūs radiniai (puodų šukės, gyvūnų kaulai, molio tinkas), išsiskyrė tik geležies šlako paplitimas, kuris koreliuoja su žemesne humusinga kultūrinio sluoksnio dalimi. Stratifikuotoje kultūrinio sluoksnio dalyje buvo labai ploni (2–5 cm) šviesesnio ir tamsesnio atspalvio tarpsluoksniai, tačiau radinių kolekcijoje didesnių skirtumų nepastebėta visoje sluoksnio storymėje.

Įgilintos archeologinės struktūros fiksuotos tik perkasoje. Iš viso buvo 20 įgilintų struktūrų (4 pav.), kurios laikytinos archeologinėmis. Taip pat fiksuoti keli patamsėjimai, kurių pjūvis parodė, kad tai tikriausiai yra kultūrinio sluoksnio likučiai (kultūrinio sluoksnio fragmentai 1–3), jie tirti taikant tokią pačią metodiką kaip objektai. Dar keli patamsėjimai įžemyje traktuoti kaip augalinės ar gyvūninės kilmės, nes jų pjūvio profilyje nebuvo užpildo ir radinių. Archeologinėmis struktūromis įvardyta 20 įgilinimų, iš jų 15-oje fiksuoti archeologiniai radiniai (objektai 3, 5–10, 13–20). Didžioji dalis objektų laikytini atliekų duobėmis, kuriose aptinkamos puodų šukės, gyvūnų kaulai, molio tinkas, geležies šlako fragmentai, vienas įgilintas objektas galbūt yra stulpavietė (objektas 6).

Objektas 5 išsiskyrė iš kitų įgilintų struktūrų. Tai buvo 4,38 m ilgio, 2,04 m pločio, pailgo ovalo formos, R pusėje praplatėjanti, orientuota V–R kryptimi duobė. Objektas išryškėjo H_{abs} 101,31–101,54 m, jo paviršius nuolaidus P ir R kryptimis. Objektas buvo 45 cm gylio, plokščiu dugnu, užpildas netolygus – šviesiai pilkas vidutinis smėlis, tamsiai pilkas anglingas vidutinis smėlis, juodas labai anglingas vidutinis smėlis, gelsvai pilkai rudas vidutinis–stambus smėlis ir rausvas vidutinis smėlis, buvęs kaitroje. Objekte fiksuota akmenų ir medienos konstrukcija: objekto V dalyje buvo iki 50 cm skersmens skilusių ar skaldytų akmenų sankaupa, R dalyje fiksuoti 4 lygiagrečiai vieni su kitais išdėstyti pušiniai (3) ir ąžuolinis (1) suanglėję iki 15 cm skersmens rąstai (5 pav.). Vienas skiles ar skeltas akmuo fiksuotas apie 20 cm atstumu nuo likusių, tačiau panašu, kad jis buvo išstumtas iš savo vietos galbūt kada ariant paviršių. Didesnė sankaupoje esančių akmenų dalis vienodos struktūros, gal tai vieno skilusio ar suskaldyto akmens liekanos. Iš viso objekte galima išskirti 3 skirtingų uolienų akmenis. Objekte rastos 66 puodų šukės, daugiausia buvo

5 pav. Darant objekto 5 struktūros pjūvį atidengta akmenų ir medžio konstrukcija. M. Pilkausko nuotr.

Fig. 5. The stone and wood construction under excavation in pit 5

apžiestų (59), taip pat rasta žiestų (7) puodų šukių. Tarp žiestų puodų šukių 4 buvo tamsios (redukcinio degimo), kokybiškai paruoštos molio masės (priemaišų nesimato). Taip pat objekte rasta 9,919 kg molio tinko fragmentų, kurių tankiausiai buvo tarp akmenų ir medinių suanglėjusių rąstų.

Pagal naujus duomenis, surinktus šių tyrimų metu, galima daryti išvadą, kad teritorijos šalia Kernavės miestelio buvo gana intensyviai naudojamos atliekoms pilti ir tam tikroms trumpalaikėms veikloms. Galima išskirti 2 atliekų išmetimo būdus – kasant duobes ir pilant į reljefo pažemėjimus. Humusingoje kultūrinio sluoksnio dalyje rasta daug keramikos šukių, gyvūnų kaulų, geležies šlako, tačiau jie išsibarstę gana plačiai, nematyti koncentracijų, puodų šukės beveik nesiklijuoja tarpusavyje, tai daugybės atskirų puodų fragmentai. Tokia tendencija pastebėta ir duobių užpilde, kur puodų šukės nesudaro vieno ar kelių puodų. Fiksuotas stratifikuotas kultūrinis sluoksnis su plonais tarpsluoksniais rodo, kad tyrimų vietoje nebuvo dirbama žemė ar intensyviai trypiama, nes sluoksniai tarpusavyje nesimaišė, o klostėsi natūralia eiga, sudarydami daug horizontų. Šis aiškinimas sutampa su rašytiniuose šaltiniuose minima teritorija, kurioje buvo pievos. Galiausiai galima daryti prielaidą, kad miestelio užribyje vyko tam tikra trumpalaikė veikla, kurią tyrimų vietoje liudija stulpavietė ir objektas 5. Objekte fiksuota konstrukcija, kurioje vyko degimas, tačiau tikslesnė veiklos rūšis šiuo metu neapibrėžiama. Konstrukcijai atitarnavus, tikėtina, ši vieta taip pat pavirto atliekų duobe, nes pagal stratigrafiją ji užpilta ne iš karto, čia rasta puodų šukių nuo daugybės skirtingų puodų.

Tyrimai Vilniaus g. 24 parodė, kad miestelio pakraštyje intensyvi kasdienė veikla nevyko, tačiau čia kaupėsi daug atliekų, kurios tikriausiai atkeliavo iš miestelio arba nuo gretimo kelio, vedusio link Vilniaus. Jo vieta nesikeitė ilgą laiką. Taip pat tyrimais nustatyta, kad miestelio pakraštys galėjo būti naudojamas trumpalaikei ir tam tikros paskirties veiklai, kuriai netiko tankiau apstatyta miestelio zona.

Vilniaus St. 24

In 2019, a 217 m^2 area and four 1x1 m test pits were excavated and 43 boreholes, 1–1.3 m deep, were drilled at Vilniaus St. 24, Kernavė (Širvintos District). Previous investigations had yielded no information about any activities in this area during the Middle Ages or later (Figs. 1, 2).

The excavation area and test pit 1 revealed a cultural layer with 15th–17th century finds. Part of the cultural layer (in test pit 1 and the N part of the excavation area) had distinguishable light and dark horizons. The rest of the cultural layer, which was in the SE part of the excavation area, was a homogenous dark grey and black humous. Under the cultural layer and elsewhere in the excavation area, 20 rubbish pits were found, all attributed to the same period as the cultural layer on the basis of the discovered pottery types (Figs. 3, 4). One pit (no. 5) differed from the rest. The 4.38 m long, 2.04 m wide, and 45 cm deep pit contained a stone and wood construction (Fig. 5). The pit's profile showed some stratification, probably a consequence of multiple filling events.

The investigations in this area near Kernavė have shown that little activity occurred there in the Middle Ages, mostly the dumping of waste in pits or on the surface, where it accumulated in depressions in the relief. The other activities are hard to interpret, but pit 5 shows that some special activity or an activity requiring more space occurred and included the building of a stone and wood construction and burning.